

Szakmai zárójelentés

a „Vallási mozgalmak és eretnokségek a késő középkori Közép-Európában” c. pályázathoz
(43045)

I. Bevezetés

A pályázat célja az volt, hogy mélyebben és kölcsönhatásaiban feltárja a késő középkori (14-15. századi) közép-európai (a délkeleti német, az ausztriai, csehországi, lengyelországi és moldvai, magyarországi, dalmáciai és boszniai) eretnekmozgalmak történetét. A kiindulópontot a korábbi magyar kutatások, a környező országokban megjelent szakmunkák és az eddig a kutatásban felhasznált források jelentették. Fontosnak tartotta azt is, hogy hasznosítsam a heterodox mozgalmak vizsgálatában az utóbbi évtizedekben alkalmazott új módszereket, egymásra vetítsem a környező országok szakirodalmában megszületett eddigi eredményeket, mindezek fényében kísérletet tegyek az ismert források újraértelmezésére és újak felkutatására.

Mindennek eredményeként célul tűztem ki egy, a középkori nyugat-európai eretnokségekről szóló, egyben a késő középkori közép-európai heterodox mozgalmakat részletesebben tárgyaló monográfia kéziratának elkészítését, és egy, a téma legfontosabb forrásait bemutató, az egyetemi oktatásban hasznosítható szöveggyűjtemény összeállítását.

Mindebben, különösen a források és a szakirodalom tanulmányozása terén, az itthoni munkán túlmenően nagy segítséget jelentettek azok a könyvtári és levéltári kutatások, szakmai konzultációk amelyekre külföldi tanulmányútjaim alkalmával került sor Prágában, Zadarban, Dubrovnikban, Rómában, Münchenben és Tübingenben.

A pályázati időszak lezárultával elmondhatom, hogy a kitűzött célok teljesítése egészében sikeresnek tekinthető. Készen van a monográfia kézírata, jöllehet a 2006-ban végzett római és müncheni kutatások eredményeit még bele kell szerkeszteni az utolsó két-három a valdensekkel, a wyclifita tanításokkal és a huszitizmussal kapcsolatos fejezetekbe, valamint a historiográfiai öszegzésbe. Ezen kívül 2-3 fejezet megírását még be kell fejezni.

A szöveggyűjtemény is nagyjából kész, jöllehet még dolgozom két fontos, a katharokra vonatkozó forrás: az Interrogatio Johannis és az Ézsaiás-féle látomás szövegén, de ezek pár héten belül elkészülnek, hasonlóan a szövegek mellől helyenként még hiányzó jegyzetekhez és kommentárokhoz.

Meg kell jegyezmem, hogy az elmúlt években egy-két résztanulmánnyal többet is elkészíthettem volna. Más irányú tudományos munkák és a nehezen összeszedhető, több

részproblémát is fölvető, szétaprózott források miatt még félkész állapotban van egy tanulmányom, amely Peter Payne, John Wyclif hívének a csehországi huszitizmusban és a kelyhesek Zsigmond királlyal folytatott tárgyalásaiban játszott szerepét dolgozza föl.

II. A kutatás részletes ismertetése

1. A szöveggyűjtemény összeállítása, fordítása és jegyzetekkel való ellátása.

Mindenekelőtt áttanulmányoztam a témához kapcsolódó legfontosabb forrásgyűjtemények vonatkozó köteteit (Ignaz Döllinger, Monumenta Germaniae historica, Fontes rerum austriacarum, Fontes rerum bohemicarum, Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, Bullarium ordinis fratrum praedicatorum, Mansi, Gonnet: Enchiridion fontium valdensium). Fölhasználtam a Wakefield-Evans- féle angol nyelvű forrásgyűjteményt is, ami azonban csak a 13.század végéig tartalmazza az eretnekségek történetével kapcsolatos forrásokat, továbbá Bernard Mc Ginn „Visions of the End” című, az eszkatologikus áramlatok történetére vonatkozó szöveggyűjteményét. Mindezek alapján összeállítottam közlésre szánt korabeli források listáját, majd a kevés számú magyar nyelven már közölt szöveg kivételével (a legtöbbször latinból) lefordítottam őket. A szöveggyűjtemény a következőképpen tagolódik: (zárójelben a fontosabb szerzők): A késő ókori előzmények (Nicea, Khalkhedón, Donatus, Pelagius), Paulikiánusok és bogumilok (Szicíliai Péter, Theophylaktos Lakapénos, Theophylaktos Perybletos, Joannés exarcha, Anna Komnéné); Az ezredforduló eretnekségei Nyugaton (Ademarus Cabanensis, Raoul Glaber), A pataria és Bresciai Arnold (Landulfus senior, Salisbury-i János, Freisingi Ottó), A katarok (Salvo Burci, Interrogatio Johannis, Visio Isaiah, Liber de duobus principiis, Alessandriai Anzelm), A 12. századi vándorprédikátorok és a valdensék (Calirvaux-i Bernát, Étienne de Bourbon, Walter Map, Augsburgi Dávid, a Passau Anonymus), A ferences szegénység és az eszkatologikus várakozás (Szt. Ferenc Testamentuma és a Regula non Bullata, pápai levelek, Fiorei Joachim, Petrus Johannes Olivi, Ubertino da Casale), Misztikusok és a szabad szellem (Eckhart mester, Marguérite de Poréte, Johannes Trithemius, Jan Ruysbroeck), Wyclifizmus és huszitizmus (Wyclif, Husz, Jakoubek z Stribra, Ján Prinram, Laurentius Brezova, Petrus Mladenovice. A források közül a katarokra vonatkozók fordításával vagyok adós, s a forrásszövegekhez fűzött jegyzetekkel sem készültem még el teljesen.

2. A résztanulmányok és a monográfia elkészítését célzó kutatások

A szakirodalom és a források kezdeti vizsgálata során, amint abban a 2004. évi részjelentésben utaltam, kiindulásként az alábbi főbb problémákra összpontosítottam:

- 1.: a khiliasztikus eszmék cseh huszitizmust megkülönböztető szerepe.
- 2.: Dél-Lengyelország és Moldva szerepe a huszitizmus kisugárzásában;
- 3.: A boszniai eretnecség természetére vonatkozó források;
- 4.: Az egyház az elnyomás és az integráció szokás szerint egyidejűleg használt eszközei közül melyeket alkalmazza. Milyen az eretnecségek tipológiája, azonosításának módszertani kérdései, hogyan osztják meg az egyházi hierarchiát,
- 5.: az egyházkritika, az egyházhoz való viszony és az egyházképződés az egyes eretnek csoportok esetében;
- 6.: az eretnecségek társadalmi rekrutációja és beágyazottsága, a hivatalos egyház peremén létező, az eretnekkel rokonszenvező csoportok (marginális ferences áramlatok, beginák).
- 7.: az eretnecségek laikus és folklorisztikus vallásossághoz fűződő viszonya.

2.1. A tanulmányutak

A kutatás eredményességét, a fenti kérdések megválaszolását, a kutatásba bevont források körének szélesítését nagy mértékben elősegítették azok a tanulmányutak, amelyeket 2004 és 2007 között tettem.

2.1.1. Prága:

2004 májusában kéthetes kutatómunkát folytattam a Prágában, a Károly Egyetem levéltárában és a Cseh Nemzeti Könyvtár-Klementinum kéziratárában. Az előbbi gyűjteményben eltöltött idő alatt kiegészítettem és rendszereztem az 1367-1427 között a prágai egyetemre járt magyar hallgatók névsorát, az utóbbi helyen adatokat találtam a valdens eretnecség felvidéki (Nagyszombat) megjelenésére a 15. század legelején. Ugyancsak itt találtam bővebb adatokat arra az 1426-ban Prágában megtartott kelyhes zsinatra, amely a magyar husziták számára is fontos hivatkozási pont volt, továbbá az angol Peter Payne személyére, John Wyclif követőjére, aki a cseh husziták oldalán vett részt a Zsigmond királlyal folytatott tárgyalásokon, és vele, továbbá a környezetében lévő katolikus teológusokkal vitázó beszédekert írt az 1429-ben Pozsonyban folyó tárgyalások alkalmával. A Klementinumban elolvashattam több, a valdensek és a begárdok ellen írt korabeli kéziratot, kiadatlan értekezést

és vitairatot. Mindez együtt járt a cseh szerzők nyugati nyelveken írt, itt egy helyben meglévő munkáinak tanulmányozásával, amelyek ráirányították a figyelmemet a huszita mozgalomban fontos szerepet játszó zsinatok történetére és az azokon hozott határozatokra. Ezek jól jelzik a kelyhes irányzat teológiai tartalmának és politikai szándékainak módosulását.

2.1.2. Horvátország:

Kutatásaim, amelyeket a zadari ferences kolostorban, a zadari városi levéltárban, a dubrovniki ferences ill. domonkos kolostor könyvtárában 2005 novemberében folytattam, nagyrészt levéltári jellegűek voltak. Ezek során számos új adatot találtam a dalmáciai ferencesek és domonkosok magyarországi kapcsolataira, a boszniai, dalmáciai és szlavóniai eretnekek 14. századi üldözésére, Marchiai Jakab ferences inkvizítor dubrovniki és boszniai tevékenységére vonatkozóan. Áttanulmányoztam a dubrovniki domonkos könyvtár egyik kódexét (Ms. lat. 30.), amelyben a szakirodalom által alig feldolgozott eretnekellenes értekezések találhatók. Mindeközben olyan, általánosabb hungaricumok is előbukkantak, mint Temesvári Pelbárt prédikációinak korai nyomtatott kiadásai, Mátyás király és Beatrix királyné gyóntatójára, Antonio da Zarára vonatkozó adatok, Nápolyi László püspöki megerősítései, vagy a veszprémi püspökség történetére vonatkozó említések a 14. század közepén.

A levéltári kutatások mellett megismerkedtem a délszláv területek eretnekségeire és egyháztörténetére vonatkozó szakirodalom azon részével, amely Magyarországon alig hozzáférhető. Ilyen például F. Carrara (Archivio capitolare di Spalato), C. F. Bianchi (Zara cristiana), Ph. Occhevja (Epitome vetustatis Bosnensis provinciae), D. Fabianich: (Storia dei frati minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia e Bosnia fino ai nostri giorni), Mandić (Bogomilska crkva bosanskih krstjana), az 1443-as sibeniki boszorkányper Petar Kolendić által kiadott anyaga.

2.1.3. Róma:

A domonkos rend levéltárában (Santa Sabina) 2006 májusában több, a témához kapcsolódó forrást találtam. Kremsben 1315-ben az eretnekek megölték az ellenük prédikáló Arnold domonkosrendi inkvizítort. Ugyanezt történt Wroclawban Schwenkfeldi János inkvizítorral 1341-ben. A pápa 1415-ben Johannes Dominicit Budára küldte, hogy gátat vessen a huszitizmus terjedésének. Magyar vonatkozású oklevélre is bukkantam, mégpedig Borbála királyné nemeseket hadba hívó levelére, amelyben felszólította őket, hogy Likava várát vegyék vissza a huszitáktól (1431). A Vatikáni könyvtárban átnéztem a Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia kötetét, amelyekből két dokumentumot emelnék ki: az egyik

V. Márton pápa Wyclif és Husz tanainak elítélését tartalmazó határozata, amelyet a nyitrai püspöknek is elküldtek (1418), a másik egy pápai megbízás a gnieznói érseknek az eretnekek felkutatására.

2.1.4. München:

A Bayerische Staatsbibliothekben 2006 októberében sikerült több, a szakirodalom által elhanyagolt vagy éppen csak említett forrást találnom. Ezek tudósítanak a bajorországi eretnekek elleni megégetésükkel végződött eljárásról 1394-ben, a passauai eretnekek ellen 1395-ben indított nyomozásról. Fontos forrás Zwicker Péter inkvizítor értekezése a valdensek ellen, amely magyarországi tapasztalatokon is alapul. Említést érdemel a stájerországi működéséről szóló 1398-ban keletkezett forrás, amely megjegyzi, hogy Magyarországon is remény van több ezer eretnek megtérítésére. A korabeli népi vallásossághoz szolgáltatnak fontos adalékokat azok az értesülések, amelyek a Judenburgban (Stájerország) 1419-1421 körül elterjedt hiedelmekről tudósítanak, amelyek szerint az Úr az Apokalipszis vénjeivel tanácskozza meg a világ jövőjét. Münchener tanulmányutam a 14. század végi délnémet és ausztriai eretnekségek jobb megismeréséhez jelentett segítséget. Az utóbbiak feldolgozását még az osztrák kutatás sem végezte el szisztematikusan. Peter Segl „Ketzer in Österreich” c. monográfiája alapvető fontosságú, de csak 1315-ig tárgyalja az ausztriai eretnekséget történetét. Az ausztriai valdenseknek ezen túlmenően, magyar vonatkozásban az a jelentőségük, hogy kimutatható a kapcsolatuk a nyugat-magyarországi valdens csoportokkal.

2.2. A kutatás eredményei

A fentebb (II.2.) fölvetett hat kérdésre az alábbi válaszok adhatók, illetve a vizsgálódások során a következőképpen módosultak:

Ad 1.: A chiliasztikus eszmék más, német, osztrák, lengyel és magyar területeken nem kimutathatók ki, ezeknek tehát a cseh huszitizmust megkülönböztető szerepe van. Ebből arra is lehet következtetni, hogy a cseh huszitizmus környező országokba való kisugárzása vagy olyan, az egyetemi, kelyhes irányzatokból indult ki, amelyekben nem volt szerepe ezeknek a nézeteknek, sőt antiintellektualizmusuk és a városok megbélyegzése miatt egyenesen ellenük irányult, vagy pedig arra az időszakra (1421-22-öt követő) időszakra tehető, amikor már hatásuk a táboriták körében is jelentősen csökkent.

Ad 2.: Az előbbi kérdéskörrel összefüggésben a források alapján megállapítható, hogy a dél-lengyelországi és a moldvai elterjedés viszonylag késői (1420-at követő), és Moldvában

lengyel közvetítésről beszélhetünk, amelyet csak 1439 után erősít meg a magyar (szerémségi) hatás. Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódott új szempontként a valdens-huszita filiació kérdése: Csehország vonatkozásában a történetírás elég világosan kimutatta, hogy a valdens hagyomány szerves folytatása a huszitizmus, amely viszont Ausztriában és Dél-Németországban csak sporadikusan jelenik meg, amelynek egyik okai a németek 1409-ben történt kivonulása a prágai egyetemről, illetve a német-osztrák területekre irányuló huszita hadjáratok lehetnek. Lengyelországban, különösen a németajkú városokban beszélhetünk a valdensek jelenlétéről, ám a huszitizmus ettől társadalmilag elválasztva, a krakkói egyetemi körökben és a nemességen belül jelentkezett és erősödött meg, viszonylag későn, az 1430-as, 1440-es években (Pawel Kras). Magyarországon sem igen mutatható ki egyértelmű filiació, vagy a huszitizmus ráépülése a valdens csoportokra. Ilyenek alig vannak, Zwicker Péter és Prágai Márton inkvizíciója világít rá soproni, és (mint prágai kutatásaim alkalmával kiderült) nagyszombati jelenlétükre. A városi környezet és az északnyugat- magyarországi megjelenés élesen elválik az időben később, az 1430-as években a Szerémségben és Erdélyben, mezővárosi közegekben megerősödő huszitizmustól.

Ad 3.: A boszniai, magát „kstjani”-nak nevező egyház természete a 19. század vége óta élesen megosztja a délszláv és más nemzetiségű kutatókat. Nem is törekedtem állásfoglalásra ebben a kérdésben, hiszen ahhoz szlavisztikai fölkészültségre is szükség lenne, csupán arra, hogy számba vegyem, mely források szólnak a dualista egyház elmélete, s melyek a keleti kereszténységhez közel álló vallási irányzat tétele mellett. Az derült ki, hogy míg a nyugati szerzők egyértelműen dualistának tartják a helyi egyházat, addig a szláv nyelven íródott szövegek – ellentétben bizonyos szerzők, így John Fine állításával – nem egységesen támasztják alá a másik álláspontot, hanem két megközelítés alapján különíthetők el.

Dogmatikai szempontból utalnak ugyan, de ritkán a dualista tanokra, ellenben a helyi egyház szervezetét úgy írják le, hogy az teljes mértékben megfelel a kathar egyháznak.

Megjegyzendő még, hogy más délszláv területeken érvényesült a huszitizmus (Zágráb, 1420 körül) és a wyclifizmus (Split, 1380-as évek) hatása is.

Ad 4.: Ez a kérdéskör, az esetek nagy száma miatt is még további vizsgálódásokat igényel. Annyi állapítható meg, hogy az eretnekségek ellen jelentős szerepe van a prédikációnak, ugyanakkor nincsenek nagyszabású inkvizíciós eljárások, s nem is állandósul az inkvizíció működése egy-egy területen, hanem csak alkalmoszerű kampányokról beszélhetünk, amelyekben a leggyakrabban a ferencesek obszervánsok és a domonkosok vesznek részt. Ez a helyzet egyébként Dalmáciában is, amelyről a hagyományos kutatás azt tartja, hogy az

egyértelműen a ferencesek illetékességébe tartozott. A helyi egyházak püspökei gyakran mérsékeltek, korlátozták az inkvizítorok tevékenységét.

Ad 5.: A közép-európai valdens csoportoknál általában megindult az egyház kialakulásának a folyamata. Míg a szabad szellem eretnekei az individuális vallásosságot képviselik, addig Csehországban a kelyhes – és részben a táboríták – voltaképpen a katolikus egyházból kiszakadt résznek tekinthetők, így már 1415-től, sőt azt megelőzően is egyfajta „ellen-egyházként” foghatók föl. Hasonló a helyzet a boszniai „keresztények” esetében, azzal a különbséggel, hogy az egyház ott nem „kiszakad”, hanem autochton módon, bár bizonyára kathar minták alapján építi föl szervezetét. Más területeken (Magyarország, Moldva) a husziták egyházkritikája, az elnyomás ereje és a kisebb csoportokra töredezettség miatt nem vezetett elkülönült egyházi szervezet kialakulásához, jóllehet a moldvai eretnekek a Torquemada-féle jegyzék tanúsága szerint önálló szerzetesrendnek nevezik magukat. Elképzelhető, hogy ebben szerepe lehet a középük állt kiugrott ferenceseknek, akiket említenek a velük kapcsolatos lengyel források.

Ad 6.: Az előbbi kérdéssel függ össze az egyházon belüli marginalitás és hozzá kapcsolódóan az ortodoxia és a heterodoxia közötti elmosódott határvonal kérdése. Ez tapasztalható ugyanis egyrészt Magyarországon (ferencesek, beginák, huszitává lett, az alsó és középpapsághoz tartozó személyek viszonylag jelentős száma), másrészt Boszniában, amellyel kapcsolatban nem lehet egyértelműen elvetni azt az elsősorban szerb történészek által képviselt nézetet, hogy a korabeli nyugati források által patarénusnak nevezett és dualisztikusnak tartott helyi egyház magját és eredetét valójában misztikus szerzetesi közösségek adták, amelyek dogmatikai téren nem álltak távol a keleti kereszténységtől. A csehek esetében viszont a huszitizmus éles egyházkritikája korán és élesen lezárta a határokat az ortodoxia és a heterodoxia között, sőt az utóbbin belül az egyes irányzatok is elég élesen elkülönültek. Ami az eretnekségek rekrutációját és társadalmi beágyazottságát illeti, figyelemre méltó, hogy az osztrák és délnémet esetekben a városi- kisvárosi polgárság és a tehetős parasztság szerepe a fontos, a lengyel esetben az egyetemi körökön kívül nemesség kap hangsúlyosabb szerepet, míg Magyarországon a Prágát járt mezővárosi polgárparasztok gyermekei mellett a kis és középpapság szerepére figyelhetünk föl. Csehország helyzete egyedi, hiszen itt, noha maradtak katolikusok (főként Morvaországban), a társadalom legnagyobb hányada, bár különböző irányzatokba tartozva, de eretnekké lett.

Ad 7.: Az eretnekségek laikus és folklorisztikus vallásossághoz fűződő viszonyáról kevés forrás árulkodik, s nem is sikerült kutatásaim során jelentősebb számban ilyenek nyomára bukkanni. Érdekes ugyan a már említett judenburgai eset, vagy Marchiai Jakab inkvizítor azon

exempluma, amely elbeszéli, hogy Nagyváradon egy fát díszítettek föl és tiszteltek az emberek, de ezek nemigen hozhatók kapcsolatba az eretnkségekkel. Úgy tnik, hogy a 14-15.században az eretnkség egy belső, lelki-vallási igényből fakadó tudatos választás (erre utal az olvasás és a bibliaolvasás fokozott szerepe) kérdése, amely nehezen fér össze archaikus hiedelmekkel és mágikus praxisok gyakorlásával.

2.3. A monográfia kézírata

A fntebbi szempontokat és eredményeket a lehető legnagyobb mértékben igyekeztem beépíteni a készülő monográfiába, amelynek kézírata a következöképpen, a szöveggyűjtemény tematikájához hasonlóan épül föl: Bevezetés. A késő ókor és a korai középkor dogmatikai vitái. A bogumilok. Eretnek csoportok Nyugaton az ezredfordulót követően. A pataria és Bresciai Arnold, , A katharok. Vándorprédikátorok, valdensek, a ferences mozgalom kezdetei. Fiorei Joachim és a ferences spirituálisok, eszkatológia és szegénység a 13-14. század fordulóján. A pápai hatalom és az eretnkségek: elnyomás és integráció. John Wyclif és a lollard mozgalom. Misztikusok, vizionáriusok, beginák. A szabad szellem eretnekei. A valdensek a késő középkorban. Reformprédikáció Csehországban és Husz János. A huszitizmus és irányzatai. A husziták Közép-Európában. A boszniai eretnekek. Eretnkség, kultúra, társadalom. Az eretnkségek historiográfiája. Ez összesen mintegy 870.000 karakter terjedelmet jelent. Még félkész állapotban van a Bevezetés, a szabad szellem eretnekeiről szóló fejezet, továbbá az összegzésként is fölfogható „Eretnkség, kultúra, társadalom” c. rész.

2.4. Konferenciák és publikációk

Az ösztöndíj keretében végzett kutatások egyes eredményeit foglalta össze az utóbbi években az a néhány előadás, amelyet különféle konferenciákon tartottam, illetve az alább feltüntetett publikációk.

2.4.1. Konferenciák előadásokkal:

-- „Central Europe and the Mediterranean ” Mediterranean Studies Association (MSA) Congress, Budapest – Prága 2003 (Az eretnek csoportok egyházkritikájából fakadó egyházképződésről és annak különböző forráitól az egyes eretnek csoportok esetében)

- „Catalonia and the Mediterranean” – MSA Congress, Barcelona 2004 (a szent vér tiszteletének heterodox értelmezéséről a hispániai és az itáliai inkvizítorok gyakorlatában);
- ”Texts to Read and Texts to Preach: Medieval Sermons for Private Reading and Public Dissemination” – Symposium of the International Medieval Sermon Studies Society, Piliscsaba–Budapest (Hungary), 2006. (A ferences obszervancia prédikátor eszménye, mint a fraticelli eretnekség ellentéte, a blaszfémia témája az obszerváns prédikátorok műveiben.)
- “San Giacomo della Marca e l’altra Europa. Crociata, martirio e predicazione nel mondo del Mediterraneo orientale” Montepandone, 2006. (A ferences obszervancia szerepe Közép-Európában és a Balkánon az eretnekségek különféle formái elleni egyházi fellépésben, a keresztes hadjáratok szervezésében, viszonya a keleti kereszténységhez.)

2.4.2 Publikációk a pályázat témaköréből:

- „A magyarországi és a moldvai eretnekek a 15. századi ferences források tükrében”, in *A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára*. Szerk. Öze Sándor és Medgyesy-Schmikli Norbert, Piliscsaba – Budapest 2005, I. köt. 96-115. (A 2002-ben Piliscsabán tartott konferencián elhangzott előadás anyaga, amely azonban magában foglalja a jelen pályázat keretében végzett kutatások néhány eredményét is.)
- „Mágia, rontás és boszorkányság Marchiai Jakab prédikációiban”, *Acta Universitatis Szegediensis : Acta historica* 121 (2005), 83-99.
- „Eretnek egyházak, egyház nélküli eretnekek a középkori Európában” in *Abhivādana. Tanulmányok a hatvanéves Wojtilla Gyula tiszteletére*. Szerk.: Felföldi Szabolcs, Szeged 2005, 161-172. (A 2003-ban Budapesten és Prágában tartott előadás kidolgozott és részletes változata, amely az eretnekségek önálló egyházzá válásának tipológiáját vázolja föl.)

2.4.3. Közlésre leadva:

- „Riforma religiosa, crociata, eresie scismatici. Aspetti dell’ espansione dell’ Osservanza nell’ area danubiana e balcanica nel XV secolo.” (A 2006-ban Montepandoneban tartott előadás kibővített változata, amely a ferences obszervanciának a közép-európai vallásos életben, egyházpolitikai és politikai törekvésekben játszott szerepét összegzi, különös tekintettel az eretnekekhez és a keleti egyházhoz fűződő viszonyra és a keresztes hadjáratok szervezésében betöltött szerepre.)
- “Csehország a 14-15. században” in *Középkori egyetemes történelem. Térkép-vázlatok gyűjteménye*, Szeged, megjelenés előtt, szerk. Szántó Richárd. (Kommentár a késő középkori

Csehországot bemutató térképekhez, amelyben jelentős hangsúly kerül a huszita mozgalom ismertetésére, elterjedésére, a huszita városszövetségek tagjaira.)

3. Összegzés

Úg gondolom, hogy a pályázatban vállalt feladatok döntő részét teljesítettem. A szöveggyűjtemény és a monográfia kézírata szinte teljesen elkészült, a főntebb említett kisebb hiányokat 1-2 hónap alatt pótolni lehet. Ha ez megtörténik és a két kézirat kiadásra kerül, akkor a középkori egyház és vallástörténet egyetemi oktatásában fölhasználhatóvá válnak a magyar nyelven eddig csak elenyésző számban, de idegen nyelven is számos kiadványban elszórtan napvilágot látott forrásszövegek, illetve szövevények. A középkori eretnekségek történetét tárgyaló monográfiával pedig egy olyan munka láthat napvilágot, amely amellet, hogy a modern szakirodalomra építve áttekinti a középkori Nyugat-Európa eretnekségeit és a hozzájuk kapcsolódó vallási mozgalmakat, levéltári kutatásokra építve megkísérli a közép-európai mozgalmak egységes szempontok szerinti, kölcsönhatásaikban történő bemutatását. Az eddigi kutatások korántsem tekinthetők lezártnak. Különösen a heterodox körökben meglévő olvasáskultúra és vallásos irodalom tanulmányozása terén volna még tennivaló. E mellett az eddigi vizsgálódások alapján is lehetőség nyílik két-három tanulmány megírására, így az ausztriai és a magyarországi valdens csoportokról, Peter Payne vagy Budai Bereck személyéről.

Ezúton is köszönetet mondok az OTKÁ-nak, amiért munkámat éveken át támogatta.

Tisztelettel: Galamb György Ph. D.

Docens

SZTE BTK Középkori

Egyetemes Történeti Tanszék

Budapest, 2007. március 1.